

לע"ז ולאורו של
מורנו הרב אלישע
וישליצקי זצ"ל

עני ורוכב על חמור?

הרב מיכאל טוביאנו

ברכות ט ע"מ נו-נז

הַרְוֵאָה חֲמֹר בְּחֵלוֹם, יִצְפֶּה לִישׁוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (זכריה ט) "הִנֵּה מֶלֶךְ יָבֹוא לָךְ, צְדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא, עֲנִי וְרֹכֵב עַל חֲמֹר".

זכריה ט, ט

גילוי

מֵאֵד בֵּת צִיּוֹן הִרְעִי בֵּת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מֶלֶךְ יָבֹוא לָךְ צְדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא עֲנִי וְרֹכֵב עַל חֲמֹר וְעַל עֵיר בֶּן אֲתָנוֹת:

רש"י - הנה מלך יבוא לך. אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים (פסוק ז) ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני: **צדיק ונושע**. בה': עני. ענותן: ורוכב על חמור. מדת ענוה היא: **ועל עיר**. כמו ועירים עשרה (בראשית לב טו):

רד"ק - ורוכב על חמור. לא מחסרון שהרי כל העולם יהיה ברשותו אלא מענוה ירכב על חמור ועוד להורות כי לא יצטרכו ישראל לסוסים ולרכב לפיכך אמר אחריו והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלים:

המלבי"ם - (ומה שאמר (ט) גילוי מאד בת ציון. הוא מאמר מוסגר) ושיעור הכתוב הנביא ראה עתה את המלך המשיח עומד לפני ה', והוא אומר בשם ה' כי עתה ראיתי בעיני כי מלך יבא לך. שה' וכן הנביא המדבר רואה אותו במראה החזון איך בא לגאול את ישראל, ועז"א **שבת ציון תגל מאד** על הנסים שיתחדשו שם בכל עת, **ובת ירושלם** ששם מושב ההמון עם, יריעו תרועת שמחה על ראות פני מלכם, ומבאר שתגל מפני שראיתי בעיני כי מלך יבא לך והוא צדיק ונושע בה', אינו נושע ברוב חיל רק ע"י צדקתו כי הוא יהיה עני ונכנע, שהוא הפך גאות ועוד מלך נושע ברוב חיל, ורוכב על החמור הפך רוכב על סוס מוכן ליום מלחמה, וגם אם ירכב על עיר שהוא צעיר לימים שזה כבוד יותר, (כמ"ש רוכבים על שלשים עירים שופטים י"ד), לא יהיה עיר בן סוס רק עיר בן אתונות:

מדרשי חז"ל סנהדרין צ"ח רבי יהושע בן לוי רמי כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה וכתבי עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה סוסיא ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חיוור גווי.

אגרות ראייה שלג

ארמוז לו בקצרה: כלל גדול הוא, שאע"פ שהעולם יורד תמיד בירידה אחר ירידה, מ"מ אין זה כ"א מצד החיצוניות שלו, דהיינו שהמעשים והמדות נופלים ואינם בערך של דורות הראשונים מצד פרטיות הנשמות. אבל מצד הפנימיות, דהיינו כח-הכלל של כללות קדושת האומה כנס"י, כל דור ודור מוסיף על הדורות הראשונים, מפני שהקדושה מצטרפת, ונמצא שהקדושה של מעוט תורה ומעשים טובים של דורות האחרונים מוסיפה אור לשעבר ג"כ, ועבירה אין לה פירות ולא צירוף, בסוד "יתפרדו כל פועלי און". ע"כ כללות האומה בתוכיותה היא מלאה יותר אור ד' מכפי הערך של העבר, אלא שאין הדבר נגלה לעין עד בא משיח צדקנו, במהרה בימינו, שיצא מ"היכל קן צפור", כלומר: מכל הקדושות שבכח יגלה בפועל, וראו כל בשר יחדו. ועל כן בזמן שהי' רחוק מגאולה הי' אפשר לקליפה להתלבש באמונות רעות בפועל כמו ע"ז וכשוף. ומינות היא ג"כ אמונה רעה תמציתה היותר רעה של ע"ז, וכשהיא בולעת איזה נפש סובבת היא אותו במצודים ומוצצת את דם החיים הרוחניים שבנשמתו, רח"ל. בסוד "שקמית בידיה תתפש". אבל בזמן הקרוב לגאולה אין כח לקליפה להמציא אמתות רעות, כי אם להקליש ח"ו את אור האמונה בלב החלשים. וחלישות זו, אע"פ שהנלכדים בה חושבים שהיא כפירה, והם כמו נתפסים ברשת באין דרך הצלה, אין לה שום ערך של מציאות כלל כי אם חסרון הסְבֵרָה והארת השכל והרגש. על כן מיד שמאירין להם בדרך ד', ע"פ דרכי ישר והרגשות טובות, הולך האור ומאיר עליהם וסופם לחזור למוטב, והם "שבי פשע ביעקב" (ישעיה נט, ט) ואליהם "יבא לציון גואל". על כן עלינו להיות בטוחים בחסדי השי"ת, הזוכר חסדי אבות להביא גאולה לבני בנים, שכל בנינו, אפילו הנדחים והאובדים לפי מראית-עין, יהיו למודי ד'. והכתוב אומר (זכריה י, ט): "ובמרחקים יזכרוני וקיוו את בנייהם ושבו". כי הרע שבהם איננו כי אם חיצוני, ובתוכיות הנשמה הכל טוב וקדוש; על כן הם מתעוררים לכמה מחשבות של ישר וצדק. אע"פ שהם תועים בדרכם, ולא זו הדרך ולא זו העיר, מכל מקום הרבה מהם דבקים באומה בכללה ומתפארים בשם ישראל, אע"פ שאינם יודעים בעצמם מפני מה ולמה. ואע"פ שהם מקים בזה את האומות שהם דבקים עכשיו כל אחד בלאומיות שלו. מכל מקום שורש מדתו של עשו הוא פורה ראש ולענה, מקור רשע ושפיכות דמים וחורבן; ושורש ישראל הוא קדוש וטוב מוכן לצדק ויושר, שהוא באמת דעת ד' בעולם. וזהו סוד "עני ורוכב על החמור" שאמרו בתקו"ז שהוא דרא דעקבא דמשיחא, דהוא "טב מלגא וביש מלבר", סוד "כלו הפך לבן - טהור". וחמור אע"פ שיש בו סמני טומאה יותר משאר בהמות טמאות, שמהן נמצאות שיש להן סימן-טהרה אחד, מ"מ יש בתוכיותו קדושה, שהרי הוא קדוש בכורה, אלא שהיא גנוזה ומוסתרת מאד, וסופה להגלות ע"י העילוי של פדיון. ואלה הם דברים, שאי אפשר לבארם בכל עומקם כ"א מפה לאוזן בשעת רצון המוכשרת ליושבים לפני ד'.

לע"ז ולאורו של
מורנו הרב אלישע
וישליצקי זצ"ל

עכ"פ הנני על משמתי אעמודה, לקרב ולא לרחק, ולקרב אפילו את המרוחקים בזרוע. וזאת תהי' כל מגמת תפלת כשרי ישראל, לקשר את כל נשמות עם ד' למקור החיים ולגלות את אור הקדושה הטמון בהם. ואין ערוך ושיעור לשמחת עולמים וחדות ד' הבאה מאתהפכא חשוכא לנהורא, וזאת היא עיקר התורה שנאמרת בהיכל משיח, כאמור בריש הזוהר (דף ד ע"א). ויהיו נא דברי אלה לשמחת לב כ"ת ולב כל יראי ד' המצפים לישועתו באמת.

גבורות ה' כט

ומה שאמר ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור בה' הידיעה, ועוד וכי לא היה לו גמל שישא את אשתו ואת בניו, כמו שהיה ליעקב דכתיב (בראשית ל"א) ויקח את בניו ואת נשיו וישא אותם על הגמלים, אמרו בפרקי רבי אליעזר (פ' ל"א) ואמרו שם וירכיבם על החמור הוא החמור שרכב עליו אברהם אבינו דכתיב ויחבוש את חמורו והוא החמור שעתידי לרכוב עליו מלך המשיח דכתיב עני ורוכב על החמור והוא החמור שנברא בין השמשות בששת ימי בראשית ע"כ.

ויש לתמוה מאוד בזה, מ"ש חמור זה משאר חמורים וכי הוא יותר חשוב, שאין ספק שבהמה היתה ובהמה אחת כמו אחרת, ועוד למה נברא בששת ימי בראשית ולא לקח שאר חמור. אבל רז"ל הפליגו מאוד בחכמתם לגלות מצפוני החמור, ולמה באלו שלשה דוקא שהם אברהם משה ומשיח כתיב שרכבו על חמור. דע כי כל רכיבה הוא מורה על שהרכב נבדל מן אשר רוכב עליו ומתעלה עליו כי מאחר שהוא רוכב עליו מתנשא עליו ואינו מצורף עם אשר הוא רוכב עליו. וכאשר רצה הקב"ה להגדיל את אברהם ואת משה, לא התנשאות שהוא למלכים שהם מתנשאים בגבורתם או בעשרם, אבל התנשאות זה התנשאות מעלה קדושה ומעלה נבדלת שהיו קרובים אל מעלה אלקית, נתן להם הקדוש ברוך הוא להיות רוכבים על החמור, שזה מורה שהוא רוכב על החמורית, מתנשא עליו ורוכב עליו לפי שהוא נבדל מן החומר. אמנם אם היה רוכב על חמור סתם, אין זה דבר כי הקדוש ברוך הוא היה רוצה להגביהם על כל עולם הגשמי. ומנין אתה מוצא שהיו אלו שלשתן מתנשאים על העולם, שהרי דרשו רז"ל (ע"י ב"ר פ' מ"ו) כן אצל אברהם ויוצא אותו החוצה שהוציא אותו חוץ מחללו של עולם, וכן דרשו בש"ר בפר' בא (עין רש"י וא"ר) על משה נטה ידך על השמים מלמד שהגביה את משה למעלה משמים למדנו מזה שאלו שניהם היו מושלים על עולם הגשמי והיו נבדלים ממנו, וזהו היה עצם מעלתו.

ולכך היו רוכבים על החמור שנברא בין השמשות, כי מאחר שהיו רוכבים על החמור שנברא בין השמשות, ובריאיה בין השמשות היא על הטבע. וזה כי הנברא בששת ימי בראשית לפי שהם ימי החול הנברא בהם הוא טבע לגמרי, אבל בין השמשות מפני שבין השמשות קצת חול וקצת קודש, ברא בו דברים שהם אינם טבע לגמרי. ואף על גב שחמור זה הוא טבעי כמו שאר חמור, מפני שאלו צדיקים מתרוממים על העולם, היה סדר בריאה של בין השמשות מחייב להם החמור, כי היו רוכבים על הדברים הנבראים בין השמשות, ולפיכך מסדר בין השמשות בא להם החמור, כמו שהבריאה של ששת ימי בראשית לסתם רכיבה כך סדר בין השמשות לרכיבה המיוחדת הזאת, שהיא רכיבה שהיו מתרוממים על העולם, ומסדר בין השמשות מסודר להם החמור הזה ולא שהיה בו חשיבות כלל כמו שהתבאר והוא עיקר:

ואין הפירוש שנברא והיה חי כל כך מזמן שנברא העולם עד זמן אברהם ומשה ומשיח, שאין הדבר כך כלל, אבל טעמו ופירושו כי הזמן מסודר להיות נבראים בו הבריות, כמו שהיה כל יום ויום מששת ימי בראשית נברא בו מה שראוי להיות נברא בו, ומאחר שאלו ג' הצדיקים היו צריכים לחמור, מפני שהיו רוכבים על חומר העולם ומתנשאים עליו, היה התחלת בריאתו של חמור זה בין השמשות, ובין השמשות נברא מסודר סדר זה בכח להיות יוצא לפעל לגמרי בעת הצורך. והבן זה מאוד כי הם דברים ברורים כאשר תבין דברי חכמים.

ומה שאמרו כי החמור שרכב עליו אברהם משה ומשיח שהיה חמור אחד ולא שלשה, כי הדברים אשר הם מחולקים, כל אחד יש לו מדריגה בפני עצמו, כמו שאמרו ז"ל (אבות פרק ד') אין לך דבר שאין לו מקום, כלומר שיש לו מדריגה בפני עצמו שבו נבדל מזולתו, שאין לך דבר שנוגע במה שהוא מוכן ועומד לחבירו. וכאשר יש שני דברים שיש להם ענין אחד ומדריגה אחת, על כרחך הם אחד, וכל אלו ג' רכיבות ענין אחד להתרומם על העולם אם כן יש להם ענין אחד שנברא בין השמשות, ובשביל כך כולם אחד. ומכל שכן שהרכיבה זאת התעלות על העולם, והעולם אחד לשלשה הצדיקים המחולקים, ולפיכך אף ע"ג שהצדיקים מחולקים החמור אחד, כי הרכיבה אחת על עולם אחד, והבן הדברים אלו הגדולים מאוד.

ותבין גם כן למה אלו שלשה מיוחדים להתנשאות על החמור. וזה כי יש שלשה כחות באדם הפרטי, המתנשאים על האדם הפרטי, והם נבדלים מן הגוף לא יתערבו עם הגוף כלל. ואלו השלש כחות יש להם מקומות מחולקים במוח האחד הוא בהתחלת המוח, והשני באמצע, והשלישי באחרית המוח. והראב"ע בפרשת כי תשא פירוש שאלו שלשה כחות נקראו חכמה ובינה ודעת. ולפי זה יהיה חכמה מתיחס לאברהם מה שהיה אברהם משיג מדעתו ומחכמתו, כמו שדרשו רז"ל (ב"ר פ' ל"ט) אחות לנו קטנה ושדים אין לה שלא הניקה תורה ומצות, ואמרו (ב"ר פ' ס"א) שהיו שתי כליותיו נעשים לו כשני רבנים והיו מלמדים לו תורה ומצות. בינה למלך המשיח שנאמר עליו (ישעי' י"א) ונחה עליו רוח חכמה ובינה רוח דעת ויראת ה', והדעת למשה, וזה ידוע ממה שאמר הכתוב (שמות ו') ושמי ה' לא נודעתי להם כי משה היה לו ידיעה בשם המיוחד וזה ידוע. וכל אלו דברים ידוע למבינים כי לכל אחד ואחד שייך דבר מיוחד ולפיכך היו רוכבים על החמור.

אמנם מצאתי כי באחרית המוח שם כח הזוכר, ובאמצע המוח כח המחשב, והוא נקרא כח השופט השופט על הדברים שמקבל הדמיון ומרכיבם ומפרידם זה מזה ושופט עליהם, ובמוקדם מן המוח שם כח המקבל החכמה, כך מצאתי. והנה תמצא כנגד אלו באדם הכללי, שהאדם הכללי הוא כלל בני אדם שהם כאיש אחד. ואברהם כנגד כח הזוכר וכן אמרו כי זכירה שייך באברהם, כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו (תהלים ק"ה). והוא דבר נעלה למה זכירה באברהם כי הוא מדתו. ואחר כך כח השופט הוא למלך המשיח שיהיה מלך ושייך לו המשפט שהוא יהיה שופט בחכמה כדכתיב (ישעי' י"א) ושפט בצדק דלים. ואחר כך החכמה שייך למשה שאלו נמסרו מ"ט שערי בינה. כלל הדבר כי באדם הפרטי תמצא ג' כחות נבדלים מתנשאים על הגוף ונבדלים ממנו, כך צריך שיהיה גם כן באדם הכללי שלשה אנשים מתנשאים על כל הנמצאים: